

РУССКИЙ ЯЗЫК. РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА. БЕЛОРУССКИЙ ЯЗЫК. БЕЛОРУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА

УДК 373.2

А. І. Галавач

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

АКТИВІЗАЦЫЯ ПАЗНАВАЛЬНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ НА ўРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ПРАЗ ВЫКАРЫСТАННЕ ГУЛЬНЁВЫХ ТЭХНАЛОГІЙ

Уводзіны. Перад сучаснай школай стаіць задача «развіваць у вучняў індывідуальныя здольнасці, уменні бачыць перспектыву прымянення атрыманых ведаў, таксама дапамагчы рэалізаваць сябе і адаптавацца ў сучасным свеце» [1, с. 31]. Для таго, каб вырашыць такія пытанні, настаўнік прымяняе сучасныя педагогічныя тэхналогіі, якія даюць магчымасць разнастайць формы і сродкі навучання, павысіць творчую актыўнасць вучняў, а таксама актывізаваць пазнавальную дзейнасць. Актывізацыя пазнавальнай дзейнасці — гэта ўдасканаленне метадаў і арганізацыйных форм пазнавальнай дзейнасці, што забяспечвае актыўную і самастойную тэрэтычную і практычную дзейнасць вучняў на ўсіх узроўнях адукацыйнага працэсу. У навучальным працэсе пазнавальная дзейнасць вучняў ўяўляе сабой складаны працэс пераходу школьніка ад няведання да ведаў. Пазнавальная дзейнасць ажыццяўляецца вучнямі ва ўсіх сферах жыццядзейнасці, а таксама праяўляецца ва ўсіх відах узаемаадносін вучняў. Аднак «толькі ў працэсе навучання набывае дакладнае афармленне, якое ўласціва толькі чалавеку ў рэалізуемых ім відах дзейнасці» [1, с. 34]. Адна з тэхналогій, якая дапамагае актывізаваць пазнавальную дзейнасць — гульнёвая.

Асноўная частка. У працэсе навучання выкарыстоўваюцца розныя віды гульніў. Вядомыя айчыныя даследчыкі тэорыі і тэхналогіі педагогічна арганізаванай гульні (Ю. П. Азараў, Н. П. Анікеева, В. М. Букатаў, А. С. Газман, В. Ф. Мацвееў, С. А. Шмакаў, М. Г. Яноўская) класіфікуюць іх па розных асаблівасцях: па прадметным абсталяванні (з прыроднымі матэрыяламі, цацкамі, спартыўным інвентаром); у адносінах да вучэбнай дзейнасці (дыдактычныя і забаўляльныя); па меры творчасці (гульні па правілах, творчыя гульні); па характары ролевага пачатку (сюжэтна-ролевыя, гульні-драматызацыі); па працягласці (кароткачасовыя, працяглыя, шматфункцыянальныя конкурсы і турніры і г. д.). Неабходна адзначыць, што любы вучэбны матэрыял значна лепш засвойваецца ў гульні, таму што «выклікае найбольшую цікавасць, вучань хоча знайсці адказ на зададзенае пытанне, пачынае працаваць у калектыве» [1, с. 36]. Навучэнцы заўсёды з цікавасцю адносяцца да гульні. Вельмі важна настаўніку загадзя прадумаць падбор гульніў, а таксама гульнёвых прыёмаў на ўроку. Педагог павінен разумець і прытрымлівацца пастаўленых мэт гульні: у пачатку ўрока — зацікавіць навучэнцаў, на этапе тлумачэння — дапамагчы дасканала засвоіць матэрыял і на этапе замацавання — адшукаць вивучаемую з'яву. Гульня — гэта натуральная для дзіцяці форма навучання. У жыцці гульня выконвае такія найважнейшыя функцыі, як: «забаўляльную (асноўная функцыя гульні — пацешыць, даставіць задавальненне, натхніць, абудзіць цікавасць); камунікатыўную (засваенне дыялектыкі зносін); тэрапеўтычную (пераадоленне розных цяжкасцей, якія ўзнікаюць у іншых відах жыццядзейнасці); дыягнастычную (выяўленне адхіленняў ад нарматыўных паводзін, самапазнанне ў працэсе гульні) і інш. У педагогічным працэсе гульня выступае як метада навучання і выхавання, перадачы назапашанага вопыту, пачынаючы з першых крокаў развіцця чалавечага грамадства» [2, с. 8]. Нельга ўводзіць у навучальны працэс гульні дзеля гульні. Настаўнік павінен дакладна сістэматызаваць працэс і разумець, ці апраўдвае сябе метада гульні ў адносінах да канкрэтнай вучэбнай тэмы. Варта адсочваць і кантраляваць увядзенне забаўляльнага аспекту, бо пераважаць павінна вучэбна-пазнавальная скіраванасць зрока. Гульня ўдасканальвае маўленчыя і камунікатыўныя навыкі, стымулюе працэс мыслення. Пры дапамозе гульнёвай сітуацыі на ўроку больш трывала засвойваецца матэрыял, бо навучэнцы звязваюць навучальны матэрыял з яркім эмацыйным вобразам гульні. Дадзеныя тэхналогія дапамагае па-новаму зірнуць ўрок. У выніку працэсу навучання становіцца больш эфектыўным. Для актывізацыі пазнавальнай дзейнасці на ўроках беларускай мовы можна выкарыстоўваць «наступныя гульні: «Злаві памылку» (адзін вучань называе назоўнік, вызначае яго род, а астатнія «ловяць памылку», калі яна была, і выпраўляюць яе); гульня «Аўкцыён» (трэба падабраць як мага больш аднакаранёвых слоў: *трава* (1-шы рад); *бяроза* (2-гі рад); *агарод* (3-ці рад)); гульня «Эрудыт лато» (выберы правільны адказ), гульня «Чарадзеі» (ад назоўнікаў утварыць прыметнікі і дзеясловы), «Упрыгожце слова» (*надвор'е* (якое?)...; *вечер* (які?)...; *дождж* (што робіць?)...; *лісты* (што робяць?))» [2, с. 10]. Таксама і тэарэтычны матэрыял можна замацоўваць з дапамогай гульні, напрыклад, «Граматычнае лато». У пачатку ўрока раздаць вучням карткі з адказамі. У ходзе працы дзецям задаюцца тэрэтычныя пытанні. Той вучань, у якога знаходзіцца картка з адказам, падымае руку і зачытвае яго. Так на працягу 4—5 хвілін на кожным уроку паўтараецца матэрыял. Пры выкарыстанні дыдактычных гульніў вырашаюцца і выхаваўчыя задачы, напрыклад, фарміраванне акуратнасці, уменне даводзіць пачатую справу да канца [3, с. 7]. У групавой працы — развіваюцца

ўменні працаваць разам, прысялухоўвацца да меркаванняў іншых вучняў, памяркоўна ставіцца да крытыкі ў свой адрас, далікатна адклікацца пра памылкі сваіх таварышаў; набываць навыкі публічных выступленняў.

Заклучэнне. Такім чынам, у працэсе гульнівай дзейнасці матэрыял забываецца навучэнцамі ў меншай ступені. Дадзеная тэхналогія дазваляе павысіць эфектыўнасць навучання беларускай мове. Грунтуючыся на вопыце выкарыстання гульні ў навучанні, можна сказаць, што рэалізацыя сістэмна-дзейнаснага падыходу забяспечваецца напаўненнем урока спецыфічным зместам, выбарам формаў, метадаў і сродкаў, адэкватна пастаўленым адукацыйным, развіваючым і выхаваўчым задачам [4, с. 44]. Пры правільным выкарыстанні гульні на ўроках, акрамя спецыяльных адукацыйных мэтаў, вырашаюцца эмацыйныя, камунікатыўныя, асобасныя праблемы вучняў, гарманізуюцца адносіны педагога і вучняў. Выкарыстанне гульні эфектыўна ўплывае на якасць навучання, дазваляе стварыць спрыяльны эмацыянальны фон і пераадолець псіхалагічны бар'ер ва ўспрыманні беларускай мовы.

Спіс цытуемых крыніц

1. Агаджанова, М. С. Познавательная активность [Электронный ресурс] / М. С. Агаджанова. — Режим доступа: <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2019/06/19/igrovye-tehnologii-kak-sredstvo-aktivizatsii-poznavatelnoy>. — Дата доступа: 21.02.2019.
2. Бушыла, Н. В. Актывізацыя пазнавальнай дзейнасці вучняў на ўроках беларускай мовы / Н. В. Бушыла // Беларуская мова і літаратура. — 2006. — № 6. — С. 8—10.
3. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на ўроках беларускай мовы і літаратуры / В. У. Бухавец [і інш.] ; пад агул. рэд. С. І. Цыбульскай. — Мінск : Сэр-Віт, 2006. — 208 с.
4. Данильченко, Н. М. Использование приемов игровых технологий на уроках русского языка в 5—7 классах как средство повышения познавательного интереса [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://leninski.schools.by/pages/ispolzovanie-priemov-igrovyyh-tehnologij-na-urokah-russkogo-jazyka-v-5-7-klassah-kak-sredstvo-povysheniya-poznavatel'nogo-interesa-uchaschihsja>. — Дата доступа: 11.06.2020.

УДК 398

А. В. Горячёва

Учреждение образования «Барановичский государственный университет», Барановичи, Республика Беларусь

ЭЛЕМЕНТЫ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В РУССКИХ БЫЛИНАХ

Введение. Былины как героические эпические песни о подвигах богатырей поэтически изображают военно-политические столкновения, социально-бытовые ситуации, дают относительно отчетливую и полную картину исторической бытовой обстановки Киевской Руси. Историки, археологи и этнографы широко привлекают былинный эпос как источник разнообразных сведений историко-культурного и этнографического характера. «Эпос глубоко соотнесен с реальной действительностью» [1, с. 104], в нем в определенной степени нашли отражение элементы материальной культуры Древней Руси — устройство жилища, оружие, утварь, одежда, продукты питания, украшения. В связи с этим проблема исследования элементов материальной культуры в былинном эпосе является актуальной в настоящее время.

Основная часть. Устойчивые фрагменты повествования в былинах, так называемые «общие места», сопровождаются «широким описанием подробностей военной и мирной жизни, поединков, обстановки и быта» [2, с. 325], вполне реалистическим, учитывая известную долю гиперболизации.

Былинные богатыри олицетворяют воинскую мощь, защищают русскую землю от внешних врагов, поэтому не расстаются с оружием даже на пиру. Вооружение богатырей соответствует определенной исторической эпохе. В героических былинах описано холодное оружие ближнего и дальнего боя, характерное для IX—XVI веков. У Ильи Муромца «палица тяжелая», «сабля вострая», «булатен нож», «копье бурзаменьское», «латы богатырские», а на коне его «седельшко кипарисное». Михайла Потык «в налучье» и с «палицей железной» или «вострым мечом». К тугому луку полагаются стрелы с железными наконечниками. В качестве защиты используются доспехи богатырские или сбруя богатырская — кольчуга, но среди доспехов отсутствует щит. Описание полного вооружения богатыря придает достоверность событиям: *«Крепки доспехи на могучих плечах, / Куюк и панцырь чиста серебра, / А кольчуга на нем красна золота, / А куюку и панцырю цена стоит на сто тысячей, / Кольчуги цена сорок тысячей, / Шелом на буйной голове замычется; / Шелому цена три тысячи. / Копье в руках мурзамецкое, как свеча горит, / Ко левой бедре приоясана сабля вострая, / Еще с ним тугой лук разрывчатой, / А цена тому луку три тысячи, / Потому цена луку три тысячи: / Полосы были булатные, / А жили слоны сохатные, / А рога красна золота, / А тетивочка шелковая, / А колчан с ним каленых стрел, / А в колчане было полтораста стрел»* [3]. Стремление сказителя детально описать доспехи богатыря объясняется тем, что в основе богатырской силы — «единство трех величин: возможностей самого богатыря, особенных качеств его коня и чудесных свойств его оружия» [1, с. 68].

Былинные враги используют другое вооружение: Тугарин действует кинжалом («кинжалище булатное») и мечом, а Идолище только кинжалом.